

Njenih osemnajst vrhov

Na koncu tovarniške ograje v Šmartnem sva zavila navkreber. Gaz, ki se je risala pred nama, je vodila naravnost k Feliksu Regaliju. Sleme njegove hiše je videti že s ceste. Ta že nekaj stoletij ždi na nekakšni grbi, ki ji pravijo Mala Kostrevnica.

Kar sapo sva dobila. Stopinje, ki so jih drugi napravili pred nama v suh sneg, so bile zmrznjene, in prav paziti sva morala, da na pobočju ne omahneva. Težko bi se bilo pobrati in zagotovo bi se privaljala v dolino.

Vrata hleva so bila odprta. Od nekod so se vzele krave in druga za drugo izginile čez prag. Potem se je prikazal mož, kakršnega že dolgo nisva videla.

— K vam sva prišla, sva rekla Feliksu Regaliju, ko nama je stopil naproti in nama krepko stisnil roko.

»Prav, prav. Vesel sem! Kaj vaju je prineslo?«

— Zaradi lipe, saj je tukaj nekje v bližini.

Feliks Regali bi zaradi lipe, ki kipi v nebo streljaj od tod, pustil vse, sedel in pripovedoval o njej, kot bi pripovedoval o svoji materi ali o svoji hčeri.

»O, naša lipa, to ti je drevo! Star sem, vesta, in pot ni najboljša, ampak vaju bo sin peljal tjakaj. Morata jo najprej videti, potlej vama bova z mojo ženo lahko o njej marsikaj povedala.«

Kar nerada sva šla. Feliks Regali, ki jih je tudi odštel še osemindeset let, naju je kar ogrel. Namreč prav takšen, kot je bil: v zašitem žemperju, gumijastih škornjih in modrem predpasniku, pa z oguljeno kožnato čepico na glavi, z lepimi svetlimi očmi in kocinasto brado. Takega moža ni zlepa srečati.

In smo šli. Pot ni peljala več navzgor, temveč se je razpotegnila čez prečuden svet, ki je počival pod snežno odejo. Naleteli smo na poldrug meter veliko kotanjo, v katero ne bi padel samo pijanec, temveč tudi lovec, če bi zašel s poti.

»Zemlja se tod kar na lepem vdre, kot bi jo kdo pogoltnil,« je pravil Boris, mladi Regali. Kmalu smo bili sredi pomenka o tem, da prav tu nekje poteka črta potresnega območja, katerega žrtev je že tolikokrat bila Litija z okolico.

Lepotica med lipami

Že od daleč smo jo zagledali . . . Takoj sva ugotovila, da je lipa v Mali Kostrevnici ena najlepših, kar sva jih videla. Nekakšna »miss« lip. Kmalu smo se znašli pod njo, pod lipo, v kateri smo našli kar osemnajst vrhov.

Podobna je fontani, iz katere brizga voda, in čim višji je curek, tem lepša je podoba. Tu pa so namesto curkov veje. Kako so visoke! Kadar se izoblači in se hočejo oblaki dotakniti tal, zavijejo te vrhove v svoje zoprne megle. Tedaj je ta lepotica videti, kot bi jo kdo ogrnil v umazana oblačila in se ji posmehoval.

Videti pa je tudi kot samotarka na robu jase, čeprav ni bila zmeraj tako sama. Stala je ob gradu, ki se je imenoval Sela. Zagotovo mu je bila v okras. Kadar je maja ozelenela, je bila ob kamnitih zidovih videti kot slap zelene vode.

Boris Regali nama je pokazal, kje je bil grad, kje so bili hlevi in svinjaki, kje je stala kapelica, kod so hodili in kje uživali graščaki.

Zdaj vsega tega ni več. Ruša in grmičevje so prekrili prav vse, razen vodnjaka, ki je bil nekdanj v hrastovi šumi. Zdaj pa ga obdaja le drobno hrastovo grmičevje, saj so po osvoboditvi vse hraste z buldožerji zruvali, da je od njih le sem pa tja ostal trhel štor.

»Če greste po stezi med grmovjem, tjale gor, kjer se začenja gozd,« nama je pravil Boris Regali, »pridete do križpotja. Od tam vodijo poti naprej: ena proti Bogenšperku, druga proti Veliki Kostrevnici, ena gre v Črni potok, druga v Šmartno. Temu območju so nekdanj rekli Gmajnorijevna. Tam so imeli graščaki postavljene vislice, gavge, kot pravijo po domače. Nanje so obešali razbojnike.«

Postavljene so bile v bližini najine lipa lepotice. Ta bi torej lahko, če bi mogla, povedala marsikaj o tistih, ki so bili po krivici obsojeni za bedno smrt.

Lipa in hiša sta skupaj ostareli

Ko smo se vrnili, naju je stari Feliks Regali povabil v hišo, ki nosi številko 7. Izba je natlačena s kosi pohištva in raznih predmetov. Vse je videti, kot bi bilo zneseno iz prejšnjih stoletij.

Peč je na vso moč grela, tako da nisva vedela, ali nama je vroče zaradi nje ali zaradi šilca žganja, s katerim so nama postregli. Ker smo nadaljevali pogovor o lipi, je gospodinja Frančiška rekla:

»Če bi naša lipa znala govoriti, bi se splačalo pod njo dol sesti, pa jo poslušati, četudi bi me malo zeblo.«

Med vsemi predmeti v izbi hiše Mala Kostrevnica 7 nama je največ pozornosti vzbudil star kolovrat. Nekaj ostankov sivkaste volne, ki je tičala na njegovih vijakih, ga je delalo še bolj starega.

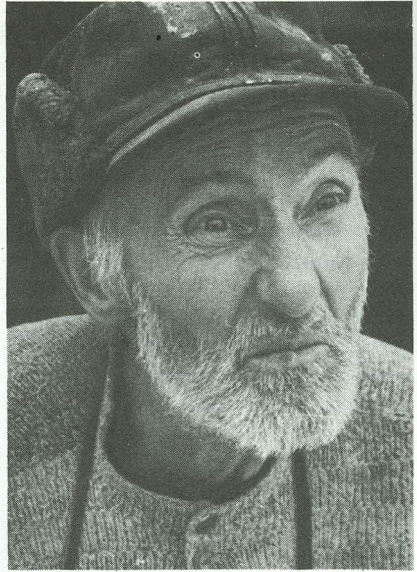
— Kaj doma predete?

Feliks Regali se je pohvalil.

»Zena prede in dela nogavice.«

Marija Regali

Feliks Regali

— Od kod pa volna?

»Baco imamo. Tako je volne dovolj.«

Na več krajih v izbi so stale petrolejke. To je kraj, kamor elektrika še ni posegla. Radio poslušajo na baterije . . .

Stari Regali pa je pripovedoval:

»Rodil sem se tukaj, pod to streho. To je stara hiša. Sestavljena je iz dveh delov. Naš rod je tu že od leta 1617. V enem delu so živeli moji predniki, v drugem pa so meketale koze. Ko smo popravljali streho, smo našli še povsem dober tram, v katerega je nekdo vrezal letnico 1617. Slišal sem praviti, no, saj se spomnim, kdo mi je to povedal, to je bila moja teta Katra, da so pastirju, ki je bil priden in pošten, dali hektar njive, nekaj hoste in hišo. In tukaj se je potem začel naš rod. Stara hiša. Z lipo sta skupaj ostareli. Grad, ki je stal poleg nje, sem sam podiral. Zid je bil trd, da so se krampi lomili. Puklast je ta svet, pa je menda že tako prav. No, da vama povem, ko so bili graščaki tod . . . Ko so bili še graščaki tod, so vedeli, za kaj živijo. Lipa jim je dišala pod okni, prav ta vajina lipa. In ne samo to. V njej si je gospôda pripravila nekakšno plesišče. Čez teden so se v grajskih sobanah dolgočasili, za konec tedna, za vikend, kakor pravijo danes, pa so šli med te lipove vrhove in uživali kot malokdo. Toda treba je tudi pribiti, kako brez srca so bili. V kletih graščine so namreč bili jetniki, ki so živeli le ob kruhu in vodi.«

— Regali, vi ste z lastnimi rokami podirali te zidove. Zanima naju, koliko je bilo še gradu, ko ste se lotili zidov?

Stari Regali je razširil oči, ker je hotel v svojem spominu videti čimveč. Z zgarano roko si je šel po zaraščeni bradi in nadaljeval svojo zgodbo, ne meneč se za najino vprašanje:

»Ko so graščaki odšli, jim je bilo najbrž najtežje slovo od lipe. Bahali so se z njo. Kdo pa se ne bi bahal s takim drevesom! Tudi mi smo ponosni nanjo . . . Ko sem prvokrat zasadil kramp, je bilo še vse tako kot v tistih dneh, ko je v sobanah grmel glas gospôde. Spominjam se sob, miz, zaporov, spominjam se velbov in težkih hrastovih vrat, pa pajčevin. Gospôda se je senčila pod to našo lipo, in to v posmeh nam bajtarjem, ki so nas dušile stiske, prazne kašče in strgan žep.«

Sprehod skozi čas

Stari mož je znova prekrizal nogi in se pritisnil ob peč. Potem je zvrnil frakelj in naju kar nenadoma zapeljal v preteklost, v prvo svetovno vojno, v kateri je Romunijo prehodil po dolgem in počez. A že naslednji trenutek smo bili spet pri lipi leptotici. Nadaljevali smo pogovor, skočili za nekaj stoletij v preteklost, potem omenili našo prihodnjost, kritično presodili sedanost pa spet odšli gledat za pol stoletja nazaj, kakšno je tedaj bilo življenje. Pravi sprehod skozi čas . . . Pri tem smo si pomagali z dobrim žganjem, pa ne preveč, le toliko, da smo se nazadnje nekoliko znašli in lipo leptotico zares ujeli v naš pogovor.

Že Regalijev sin nama je omenil, da je bila med zadnjo vojno lipa nekakšna partizanska orožarna. V njenih krošnjah so bile spravljene puške; prinašali so jih aktivisti, ki so jih oteli okupatorju.

»Partizanom je vsek pihalnik prav prišel,« je pripomnil Regali, potem pa spet skočil za skoraj dve stoletji nazaj. »Mimo tele naše hiše je šlo že precej vojská, da vesta. Spominjam se, kako so mi že moji stari pravili, da je tod mimo celó Napoleonova vojska podirala. Ne vem sicer zanesljivo, ali so prodirali, morda so se tudi umikali. Ampak že Napoleonovi granadirji so hodili po tej zemlji, mimo vajine lipe.«

Proti koncu minule vojne je neznan kurir hitel tod mimo, si pod lipo nekoliko spočil, nato pa pospešil korak tja do roba prve hoste. Roba ni nikoli dosegel. Streljaj od tod, čez vso dolino, je planina Roje, kjer so med vojno bili bunkerji, in od tam je nemška puška podrla mladega kurirja, da je za zmeraj omahnil.

— Regali, na kaj pa ste mislili, ko ste podirali graščino?

»Na kaj bi mislil? Na vse hudo, kar sem slišal o njej. Vesta, v tej graščini, ki sem jo podrl, je bila tudi sodnija in davkarija. Tam od Krke so nosili davek tja k lipi. Dobro se spomnim, da sem našel razpela in sveče, ki so jih uporabljali graščaki, ko so merili pravico.«

V tej krošnji so bile spravljene partizanske puške

Skozi vrata je hušnil mraz. Še dobro, da jih je Franc Gradišek, ki je prišel na obisk, tako dobro in hitro zaprl. Najprej se je pogrel, na znotraj namreč, ker pri Regalijevih kuhajo zares dobro žganje. Sédel je Franc Gradišek sredi izbe in začel:

»Se od naše lipe pogovarjate, a ne? Regali, bom pa še jaz kaj povedal. Kar vem in kar sem slišal od starih. Povem vama,« se je obrnil k nama, »da ima naša lipa osemnajst vrhov za žago. Saj razumeta? Najdrobnejši je 25-centimetrski. O, če bi ta naša lipa znala klepetati, kaj vse bi zvedeli! Pred petdesetimi leti so prišli muzikanti in igrali v njeni krošnji. O, kar ni moč povedati, kako lepo je bilo. A ne, Regali?«

Če je bil glas starega Regalija podoben rogu in Gradiškov basu, potlej je glas Frančiške Regali mogoče primerjati z violo. Prej je bobnelo, zdaj pa pelo, ko smo poslušali gospodinjo:

»Kot otroci smo se bali hoditi mimo lipe. Kolikor je bila lepa, toliko je bila tudi skrivnostna. Kaj ne bi bila! Kaj vse je videla, slišala in doživela! V graščini vesta, sta bili dve frajli. Nista bili poročeni. In ljudski glas je razširil, da s prvim mrakom prihajata plesat pod lipo. To je v ljudeh močno razburkalo domišljijo. Frajli so si začeli predstavljati bolj kot babi, ki hočeta ljudem škodovati. Zato pa lipa še danes s prvim mrakom ostane sama . . .«

— Kako pa so se pisali lastniki graščine?

»Baroni Wurzbach so bili.«

— Ja, kam pa ste razpeljali vse gradivo, ko ste razkopali graščino?

»Največ je kopal Regali,« je odgovoril bas Franca Gradiška. »Vemo pa, da je grušt vzel Knaflič, bivši lastnik tovarne usnja. Ostalo smo pač razpeljali.«

Nenadoma se je spet oglasil rog — Feliks Regali. Kar nekam otroško vesel je bil, ko se je spomnil Antona Božiča.

»Ta bi bil že čez sto let star. Tesarski mojster je bil. Še dobro vem, ko mi je rekel: ‚Fant, pa sem le dočakal, da se grad podira. Le koplji, le razbij ga! Dva meseca so me imeli tukaj zaprtega!‘«

Lahko bi spletali zgodbo ves dan in ves večer, petrolejke bi lahko gorele pozno v noč in še ne bi bilo kraja spominov, ki so povezani s to najino lepoticco. Koliko ljudi je že umrlo, in ljudje niti ne vedo več, kje ležijo. Dež in čas sta sprala njihova imena z nagrobnikov. Umrli je tudi hrastov gozd na rebri pred gradom in odkril vodnjak, kjer so si gasili žejo vojaki vseh vrst. Od gradu pa ni ostal niti kamen na kamnu.

Vsemu navkljub pa je ostala lipa. Ostala je in Bog ne daj, da bi umrla. Kajti njena povest je povest teh krajev, povest, dolga več kot šeststo let. Naj jo imajo korenine še dolga leta priklenjeno v to zemljo! Naj jo hranijo z najslajšimi sokovi! Radovednost se tudi čez petdeset let ne bo spremenila in tudi takrat bodo fantiči kot zajci v detelji ždeli na robu teh reber in v prvem mraku čakali, kdaj bosta frajli zaplesali . . .